

Με την έναρξη του πολέμου, οι Τούρκοι είχαν αποκλείσει τα Δαρδανέλια, αποκόπτοντας τους Ρώσους και από τη Μεσόγειο, ενώ οι Γερμανοί τους είχαν φράξει τη θαλάσσια οδό από τη Βαλτική. Ρωσικές δυνάμεις πέρασαν τη μεθόριο με την Οθωμανική αυτοκρατορία στον ύψος του αρμενικού Ερζερούμ, στον Καύκασο, και εισέβαλαν στην Τουρκία. Τις τουρκικές δυνάμεις όμως διοικούσε Γερμανός στρατηγός, ο οποίος διέταξε αντεπίθεση. Οι Τούρκοι πήραν τους Ρώσους στο κυνήγι. Το φθινόπωρο του 1914, είχαν πάρει το Βατούμ (στη Γεωργία, σήμερα). Ο αρχηγός των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων, μέγας δούκας Νικόλαος, ζήτησε (3 Ιανουαρίου 1915) από τους συμμάχους του στην Αντάντ να χτυπήσουν αυτοί τα Δαρδανέλια ή αλλού, ώστε να ελαφρωθεί η τουρκική πίεση.

Ως μέλος του βρετανικού πολεμικού συμβουλίου, αρμόδιος για τις ναυτικές επιχειρήσεις, ο Ουίνστον Τσόρτσιλ, από τις 25 Νοεμβρίου 1914, είχε προτείνει επίθεση του συμμαχικού στόλου εναντίον των Δαρδανελίων. Ο πρώτος λόρδος του ναυαρχείου, Τζον Άρμπουθνορ Φίσερ, είχε αντιδράσει. Το αίτημα του Νικόλαου επανέφερε στο προσκήνιο την πρόταση του Τσόρτσιλ. Μεγάλος αγγλογαλλικός στόλος συγκεντρώθηκε, κατέλαβε τα νησιά Λήμνο, Ίμβρο και Τένεδο και, στις 19 Φεβρουαρίου 1915, ξεκίνησε να κανονιοβολεί τις τουρκικές θέσεις στα Δαρδανέλια.

Οι Γερμανοί είχαν οργανώσει την άμυνα με σειρά ολόκληρη βαρέως πυροβολικού και πόντιση ναρκών. Ως τα μέσα Μαρτίου, οι Τούρκοι παρέμεναν αλώβητοι. Σχεδιάστηκε γενική επίθεση που θα επέτρεπε σε τέσσερα θωρηκτά να περάσουν τα στενά και να βάλουν στη μέση τα τουρκικά πολυβολεία. Η επιχείρηση εκδηλώθηκε στις 19 Μαρτίου και είχε τραγικά για τους Αγγλογάλλους αποτελέσματα. Δυο θωρηκτά βούλιαξαν, ένα τρίτο εγκαταλείφθηκε κι ένα άλλο υπέστη φοβερές ζημιές. Ο υπόλοιπος στόλος αναγκάστηκε να υποχωρήσει σε σημείο έξω από το βεληνεκές των τουρκικών πυροβόλων.

Οι Αγγλογάλλοι σχεδίασαν απόβαση στη χερσόνησο της Καλλιπόλης που εκτείνεται στην ευρωπαϊκή πλευρά των στενών. Και πάλι ο Φίσερ πρόβαλε αντιρρήσεις. Και πάλι αγνοήθηκε. Η απόβαση πραγματοποιήθηκε στις 25 Απριλίου 1915, με τους συμμάχους να βγάζουν σε πέντε σημεία της στεριάς επτά μεραρχίες. Κόλλησαν στην ακτή που υπερασπιζόνταν έξι τουρκικές μεραρχίες υπό τον Γερμανό Λίμαν φον Σάντερς και τον Τούρκο Εσάτ πασά, άλλοτε διοικητή των Ιωαννίνων, τον οποίο είχε αιχμαλωτίσει ο ελληνικός στρατός στα 1913.

Καθλωμένοι στην ακτή, οι Αγγλογάλλοι σφάζονταν από τις τουρκικές αντεπιθέσεις, ενώ δυο θωρηκτά τους βυθίστηκαν από γερμανικό υποβρύχιο (το U – 21) και ένα τρίτο από

τουρκικό τορπιλοβόλο που επάνδρωναν Γερμανοί. Στη Βρετανία, ο Φίσερ πρότεινε να αποσυρθούν οι δυνάμεις από την Καλλιπόλη και να εγκαταλειφθεί η επιχείρηση κατάληψης των στενών. Ο Τσόρτσιλ επέμενε. Στις 15 Μαΐου 1915, ο Φίσερ υπέβαλε την παραίτησή του. Τέσσερα χρόνια αργότερα (1919), θα δημοσίευε τα απομνημονεύματά του με αυστηρή κριτική εναντίον του Τσόρτσιλ αλλά τότε όλα είχαν τελειώσει. Ο Φίσερ πέθανε στις 10 Ιουλίου 1920, σε ηλικία 79 χρόνων.

Οι σύμμαχοι έριξαν στις μάχες ακόμα δυο μεραρχίες αλλά οι Τούρκοι είχαν ενισχυθεί με ακόμα πέντε. Οι Αγγλογάλλοι σφάζονταν στην Καλλιπόλη και ο επικεφαλής τους, στρατηγός σερ Άιαν Χάμιλτον, ζητούσε ενισχύσεις από ακόμα 95.000 άνδρες. Αυτή τη φορά, το πολεμικό συμβούλιο του αρνήθηκε. Οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν μάταιες. Τον Σεπτέμβριο του 1915, οι Αγγλογάλλοι σφάζονταν ακόμη στην Καλλιπόλη, με τον Χάμιλτον να επιμένει να στέλνει τους άνδρες του στη σφαγή. Τον αντικατέστησαν με τον στρατηγό Κάρολο Μόνρο που είχε εντολή «να πράξει ό,τι νομίζει». Διέταξε «αθόρυβη εκκένωση» της Καλλιπόλης. Τη νύχτα, 8 προς 9 Ιανουαρίου 1916, ο τελευταίος στρατιώτης αποχωρούσε. Στο σφαγείο του Χάμιλτον είχαν χάσει τη ζωή τους 130.000 άνδρες, ενώ ακόμα 60.000 βρέθηκαν εκτός μάχης από τις αρρώστιες που τους θέριζαν.

Για τη μάχη της Καλλιπόλης, γράφτηκε πως «δεν υπήρξε στρατηγικό λάθος που να μην διαπράχθηκε», ενώ «η αποχώρηση έγινε άψογα», χωρίς καν να την αντιληφθούν οι Τούρκοι.

Ανθρωποθυσίες στο δυτικό μέτωπο

Με την είσοδο του 1915, ο νικητής της μάχης του Μάρνη, Γάλλος στρατηγός Ζοφρ, θέλησε να περάσει στην αντεπίθεση. Το σύνθημα δόθηκε στις 21 Φεβρουαρίου. Η «δεύτερη μάχη της Καμπανίας» (Chamagne) ξεκίνησε αιματηρή. Ξεθύμανε δυο μήνες αργότερα (22 Απριλίου). Μετά από αλλεπάλληλες επιθέσεις, οι Γάλλοι είχαν καταφέρει να προωθηθούν μόλις μισό χιλιόμετρο. Κι έχασαν 45.000 άνδρες. Όσο διαρκούσε η μάχη της Καμπανίας, Βρετανοί και Γάλλοι επιχείρησαν επιθέσεις τόσο στο γαλλικό όσο και στο βελγικό μέτωπο. Αποκρούστηκαν όλες.

Οι Γερμανοί πείσθηκαν ότι μπορούσαν να κρατήσουν τις θέσεις τους στο δυτικό μέτωπο και

να διευρύνουν τις προσπάθειές τους στο ανατολικό. Έτσι, το σχέδιο του Σλίεφεν, που είχε ήδη οδηγήσει στην αντικατάσταση του Μόλτκε, αντιστράφηκε. Γερμανικές δυνάμεις από το δυτικό μέτωπο μεταφέρθηκαν στο ανατολικό, όπου η μορφή του στρατηγού Χίντεμπουργκ μεσουρανούσε.

Παρ' όλα αυτά, τη μέρα που οι Γάλλοι σταματούσαν την επίθεση στο μέτωπο της Καμπανίας (στην περιοχή του ποταμού Μάρνη), οι Γερμανοί ξεκινούσαν επίθεση στην περιοχή του Ιπρ (Ypres), στο Βέλγιο. Μαζί με την προετοιμασία πυροβολικού, οι Γερμανοί εκτόξευαν και αέρια που παρέλυαν τους απέναντί τους Βρετανούς. Η επιχείρηση κράτησε ως τις 25 Μαΐου και είχε ως αποτέλεσμα την υποχώρηση των Βρετανών. Στα πεδία των μαχών, κείτονταν 105.000 νεκροί.

Η ήττα, που συνέπεσε και με την αποτυχία της απόβασης στην Καλλιπόλη, οδήγησε τους Βρετανούς σε σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού, με τον Ντέιβιντ Λούδ Τζορτζ (Lloyd George) να αναλαμβάνει το υπουργείο Πυρομαχικών που δημιουργήθηκε για την περίπτωση. Το φθινόπωρο θα διαπίστωναν πως από πυρομαχικά καλά τα πήγαιναν. Τους έλειπαν όμως οι στρατιώτες.

Το καλοκαίρι πέρασε με επιθέσεις και αντεπιθέσεις χωρίς να αλλάξει κάτι, πέρα από τους νεκρούς και των δυο πλευρών. Όμως, ο Ζοφρ προετοιμάζε τη μεγάλη του επιχείρηση με σκοπό να διασπάσει τη γερμανική άμυνα στην Καμπανία. Για τον σκοπό αυτό, περαιώθηκε στη Γαλλία μεγάλος αριθμός Βρετανών στρατιωτών. Συγκεντρώθηκαν έτσι 53 αγγλογαλλικές μεραρχίες πεζικού, 15 ιππικού, δώδεκα εφεδρικές μαζί με τον βελγικό στρατό, δυο χιλιάδες βαριά κανόνια και τρεις χιλιάδες πεδινά πυροβόλα. Ο Ζοφρ ήταν βέβαιος για τη νίκη, καθώς είχε γίνει γνωστή η μετακίνηση γερμανικών δυνάμεων από το δυτικό στο ανατολικό μέτωπο.

Οι μάχες ξεκίνησαν με αντιπερισπασμό των Βρετανών στην περιοχή Αρτουά (τρίτη εκεί μάχη) και με χρήση δηλητηριωδών αερίων, αυτή τη φορά από τη μεριά των συμμάχων της Αντάντ. Η γαλλική επίθεση εκδηλώθηκε στην Καμπανία. Μέχρι τον Νοέμβριο, καμία πλευρά δεν είχε κερδίσει τίποτα, ενώ οι Γάλλοι είχαν απώλειες 145.000 ανδρών. Πάλι μετακίνησαν στρατό οι Γερμανοί. Αυτή τη φορά, από το ανατολικό, στο δυτικό μέτωπο. Όταν οι επιχειρήσεις έληξαν, ο Ζοφρ μπορούσε να υπερηφανεύεται ότι κέρδισε έδαφος ίσο με 1.300 στρέμματα.

Όμως, η συνεχής αιμορραγία σε ανθρώπινο υλικό είχε γονατίσει τη Βρετανία. Η εκεί

τελευταία πρόσκληση εθελοντών έγινε στις 11 Οκτωβρίου 1915. Στις 21 Δεκεμβρίου, ψηφίστηκε και εκεί η υποχρεωτική στράτευση. Και στην απέναντι πλευρά της Μάχης, η Γαλλία είχε φθάσει στα όρια της στρατιωτικής και της οικονομικής αντοχής της.

Ο χρόνος εργαζόταν υπέρ της Αντάντ, καθώς ο αποκλεισμός που είχε επιβάλει στις κεντρικές αυτοκρατορίες έκανε αισθητή την εκεί απουσία ζωοτροφών, τροφίμων και πρώτων υλών. Οι γερμανικές επιτυχίες στο ανατολικό μέτωπο δεν καθισούχαζαν τον αρχηγό του γερμανικού στρατού, Έριχ φον Φάλκενχαϊν (Falkenhayn). Σε αντίθεση με τον Χίντεμπουργκ, πίστευε ότι η νίκη μπορούσε να έλθει μόνο από τη Δύση. Προετοιμάστηκε κατάλληλα γι' αυτήν και, στις 21 Φεβρουαρίου 1916, διέταξε επίθεση εναντίον του Βερντέν, που δεσπόζει στον δρόμο για το Παρίσι.

Σφαγή στην Πολωνία

Για τον ρωσικό στρατό, η κατάσταση ήταν τραγική στην ανατολή του 1915. Οι μεταφορές ήταν άθλιες και ο ανεφοδιασμός ανεπαρκής. Υπήρχαν ρωσικές μονάδες που ρίχνονταν στις μάχες άοπλες, ενώ τα πολλά κανόνια δεν διέθεταν οβίδες για να χρησιμοποιηθούν. Παρ' όλα αυτά, ο μεγάλος δούκας Νικόλαος διέταξε επίθεση στο μέτωπο με την Αυστρία. Μέσα Ιανουαρίου, οι Ρώσοι είχαν κυριεύσει τις δυτικές πλαγιές των Καρπαθίων. Ο αρχηγός του αυστριακού επιτελείου, βαρόνος Κόνραντ, σχεδίασε αντεπίθεση με όλες τις εφεδρείες του και ζήτησε από τον Χίντεμπουργκ ταυτόχρονη επίθεση στην Ανατολική Πρωσία. Ο Χίντεμπουργκ δέχτηκε αλλά ο Φάλκενχαϊν δίστασε: Απόσταση εξακοσίων χμ μεσολαβούσε ανάμεσα στα σημεία της αυστριακής και της γερμανικής επίθεσης. Ο Χίντεμπουργκ πρόβαλε το ότι, ανεξάρτητα από το τελικό αποτέλεσμα, οι δυνάμεις του θα έδιωχναν οριστικά τους Ρώσους από την Ανατολική Πρωσία. Το σχέδιο εγκρίθηκε.

Η κρίσιμη μάχη δόθηκε στις Μαζουριανές λίμνες (περιοχή της ΒΔ Πολωνίας, σήμερα). Μέσα στη μέρα (21 Φεβρουαρίου 1915), σκοτώθηκαν πάνω από διακόσιες χιλιάδες Ρώσοι. Όσοι γλίτωσαν, παραδόθηκαν. Η Ανατολική Πρωσία απαλλάχθηκε από τη ρωσική παρουσία. Δεν έγινε το ίδιο και στο μέτωπο της Αυστρίας. Οι Ρώσοι άντεξαν την αυστριακή επίθεση και αντεπιτέθηκαν αυτοί. Τον Μάρτιο κυνηγούσαν τους Αυστριακούς και τον Απρίλιο απειλούσαν την ίδια την Ουγγαρία.

Όσο και να μην το ήθελε, ο Φαλκενχάιν αποφάσισε πως οι Γερμανοί έπρεπε να βοηθήσουν αποτελεσματικά τους Αυστριακούς. Διέταξε επίθεση στο μέτωπο ανάμεσα στον ποταμό Βιστούλα και την κορυφογραμμή των Καρπαθίων. Οι Ρώσοι χτυπήθηκαν καιρία. Τον Ιούνιο και τον Ιούλιο, αυστρουγγρική αντεπίθεση τους έριξε πίσω. Τα αυστρουγγρικά και τα γερμανικά στρατεύματα ενώθηκαν και άρχισαν να πιέζουν τους Ρώσους που υποχωρούσαν. Ως τον Αύγουστο, είχαν αποχωρήσει από τη Βαρσοβία και είχαν χάσει Πολωνία, Γαλικία, Λιθουανία και Κουρλάνδη (στη Λετονία), έχοντας αφήσει εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς. Στις 5 Σεπτεμβρίου 1915, ο τσάρος Νικόλαος ανέλαβε αρχιστράτηγος ο ίδιος και απάλλαξε τον συνονόματό του μεγάλο δούκα από την ευθύνη του αξιώματος αυτού. Τον έστειλε γενικό στρατιωτικό διοικητή στον Καύκασο, όπου θα νικούσε τους Τούρκους. Ο μεγάλος δούκας κράτησε το νέο του αξίωμα ως την πτώση της μοναρχίας στη Ρωσία. Στα 1919, βρέθηκε στο Παρίσι να χρηματοδοτεί αντεπαναστατική οργάνωση εμιγκρέ εναντίον των μπολσεβίκων. Πέθανε το 1929.

Το πρόβλημα όμως δεν ήταν ο μεγάλος δούκας αλλά η ανεπαρκής οργάνωση του τομέα του ανεφοδιασμού και το πεσμένο από τις σφαγές ηθικό των Ρώσων στρατιωτών. Η ταυτόχρονη επίθεση Γερμανών και Αυστριακών που ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο, εξανάγκασε τους Ρώσους να υποχωρήσουν εκατοντάδες χιλιόμετρα, με βαριές απώλειες. Μόνο στα 1915, οι Ρώσοι άφησαν στα πεδία των μαχών του ανατολικού μετώπου περίπου ένα εκατομμύριο νεκρούς. Όμως, η υποχώρησή τους γλίτωσε τον κύριο όγκο των δυνάμεών τους από την καταστροφή, ενώ, τον Δεκέμβριο, ο γερμανικός στρατός είχε φτάσει στα όρια της αντοχής του.

(τελευταία επεξεργασία, 7.5.2009)